

Појам и карактеристике кривичног дела геноцида

УДК: 341.485

Проф. др Драган Јовашевић

За кривично дело геноцида предвиђене су најтеже врсте казни у свим савременим кривичним законима (или законцима). Појам и карактеристике тог кривичног дела, које не може да застари протоком времена, одређени су у релевантним међународним правним актима (из 1946. и 1948. године). У свим савременим кривичним законима, укључујући и Кривични закон СР Југославије, у групи кривичних дела против човечности и међународног права то кривично дело и основе за одговорност и кажњивост његовог учиниоца одређени су готово на исти начин.

Аутор у чланку разматра и карактеристике кривичног дела геноцида сходно међународноправним, упоредноправним и југословенским (теоријским и практичним) правним аспектима. Такође, указује на значај тог кривичног дела с обзиром на решења у пракси Међународног трибунала за суђење лицима одговорним за озбиљне повреде хуманитарног права на тлу СФРЈ, почев од 1991. године, односно у вези с том инкриминацијом у Статуту Сталног међународног кривичног суда (који је ступио на снагу априла 2002. године).

Увод

У Другом светском рату, током скоро шест година, ратна дејства су захватила све континенте и готово све државе, као и већину становништва. Према броју убијених и рањених на бојиштима, али и цивилног (неборачко) становништва, обиму и интензитету уништења и разарања, то је био најстрашнији период у историји људског друштва. Крај рата је наметнуо бројна питања која су везана за морал и политичку и правну (грађанска и кривична) одговорност држава, организација и појединаца за учињена злодела, као и појам *геноцида*, његова међународна обележја и кривичноправно регулисање.

Злочин геноцида састоји се у планском, смишљеном и организованом обављању одређених акција и радњи усмерених против чланова одређене националне, расне, верске или етничке групе ради њеног потпуног или делимичног уништења или истребљења. Реч је, у ствари, о спровођењу одређене злочиначке политике којом се одриче и негира право на физички опстанак читавим људским групама с одређеним особеностима и физиономијом. Геноцид је проглашен за међународно кривично дело тек после Другог светског рата због монстру-

озне политике нацистичке Немачке и њених сателита у оквиру Тројног пакта. Но, то не значи да је та историјска појава својствена само 20. веку. Напротив, историја људске цивилизације има бројне примере геноцида. Ново је само терминолошко одређење тог појма, утврђивање карактеристика тог кривичног дела и његових обележја бића, као и утврђивање одговорности и кажњивости појединих лица за та дела.

Реч геноцид је кованица настала од грчке речи *genos* (род, племе, народ) и латинске речи *occidere* (убити). Под тим појмом се подразумева убиство или истребљење народа – народоморство.¹ У теорији и пракси кривичног права, појам *геноцид* је први пут употребио професор Лемкин² одређујући као објект тог злочина колективитет (или заједницу), а први пут је тај злочин описан у оптужници против главних ратних злочинаца нацистичке Немачке у Нирнбергу. Наиме, британски тужилац је на судском процесу у Нирнбергу нагласио да тај злочин не подразумева само истребљење јеврејског народа него се односи и на сличне појаве у другим земљама, на пример у Југославији. У Лондонском споразуму четири велике силе (САД, СССР, Велика Британија и Француска), од 8. августа 1945, први пут су, у тридесетак чланова, одређени: оснивање и надлежност међународног војног суда, његов састав, лица којима ће се судити, овлашћења и задатак комисије за истрагу, задатак тужиоца и права окривљених, али и међународна кривична дела за чије ће се учиниоце пред тим судом водити кривични поступак.

Међународноправни појам геноцида

У Лондонском споразуму савезничких сила, у чл. 6, одређен је појам злочина против човечности чијим ће учиниоцима судити Међународни војни суд у Нирнбергу. Под тим злочином се подразумевају: убиство, истребљење, поробљавање, депортација и друга нечовечна дела против било ког цивилног становништва или прогањања заснована на политичкој, расној или верској основи када су таква дела или таква прогањања учињена или су у вези са било каквим злочином против мира или ратним злочином. Пошто су га савезничке владе усвојиле, Лондонски споразум о кажњавању главних ратних злочина оживотворен је у пракси први пут у историји људске цивилизације. Тако су норме међународног кривичног права први пут непосредно реализоване у једном судском процесу изрицањем кривичних санкција и санкционисањем одговорних лица. Наиме, Међународни војни суд у Нирнбергу, од 20. новембра 1945. до 1. октобра 1946, одржао је судски процес, после којег је 19 злочинаца оглашено кривим за злочине

¹ Бранимир Јанковић, *Међународно јавно право*, Београд, 1978, стр. 202.

² Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe*, Washington, 1944, p. 9.

против мира, ратне злочине и злочине против човечности. Од њих је 12 окривљених осуђено на смрт вешањем, тројица су осуђена на доживотну казну затвора, а четворица на временске казне од 10 до 20 година, док су три лица ослобођена од оптужбе. Истовремено, Нирнбершки војни суд огласио је одговорним и правна лица у лику злочиначких организација, и то: Националсоцијалистичку партију, Гестапо, Службу сигурности (СД), СС јединице и СА одреде. Нирнбершком пресудом је тако по први пут у међународно право, али и у живот, уведено једно ново и изузетно тешко кривично дело – злочин против човечности. При томе, одређено је у чему се састоје поједине радње тог злочина и облици његовог испољавања. Начела усвојена на основу те пресуде касније су постала основ за даљи развој међународног кривичног права, као најмлађег права кривичноправне дисциплине.³

Геноцид није само генусни појам којим се обухватају сви видови масовних убистава него је постао самостално и специфично кривично дело, са прецизно утврђеним обележјима и карактеристикама. То је колективни злочин почињен над групом, тј. скупином људи, али та група није неодређена апстракција, нити апстрактна категорија.⁴

Међународно кривично право развијало се после Другог светског рата под окриљем Организације уједињених нација. Генерална скупштина ОУН, на свом првом заседању 11. децембра 1946, донела је Резолуцију бр. 96/1 у којој је дефинисан појам геноцида. Међутим, правно одређење то кривично дело добило је тек после двогодишњег рада – усвајањем Конвенције ОУН о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Иако су непосредан повод за доношење те конвенције злочини нацистичке Немачке и њених сателита у Другом светском рату, она има и много шири значај. У ствари, била је део грандиозног пројекта ОУН којим је требало свеобухватно и потпуно да се заштите основна људска права и слободе. Тако је геноцид добио посебно место у систему злочина међународног карактера и издвојен је као „злочин над злочинима“,⁵ као атак на основно људско и природно универзално и општчовечанско право – право на живот.

У Резолуцији 96/1 Генералне скупштине ОУН злочин геноцида је одређен као ускраћивање права на опстанак свим људским групама. Такво ускраћивање права на опстанак потреса људску свест и савест и наноси велике губитке човечанству, које је, услед тога, лишено културних и других доприноса тих људских група, и противи се моралним законима, као и духу и циљевима Уједињених нација. У Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида, усвојеној 8. децембра 1948, наглашено је следеће: „Геноцид је посебан злочин међународног

³ Милан Бартош, *Међународно јавно право*, Београд, 1954, стр. 46.

⁴ Смиља Аврамов, *Кривичноправни проблеми геноцида*, Савремене друштвене промене и кривично законодавство, Врњачка Бања, 1990, стр. 95.

⁵ Смиља Аврамов, *исто*, стр. 93.

права који може бити извршен и у рату и у миру“. Појам геноцида је у тој конвенцији одређен у чл. 2. као „предузимање било којег од наведених дела у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве: 1) убиство чланова групе, 2) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе, 3) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења, 4) мере за спречавање рађања унутар групе и 5) принудно премештање деце из једне групе у другу“.⁶

Геноцид је на тај начин постао међународни злочин првог реда који је у национално кривично законодавство појединих земаља увршћен после потписивања и ратификовања те међународне конвенције. Но, упоредо с настојањем појединих држава да се ефикасно боре против учинилаца тог тешког међународног кривичног дела, међународна заједница је наставила своје напоре на изградњи једног супранационалног, наддржавног кривичног права путем којег би један наднационални судски орган (као што је Међународни кривични суд формиран на основу Римске конвенције из 1998. године) био надлежан за кривично гоњење и кажњавање учинилаца најтежих међународних кривичних дела, међу које спада и злочин геноцида. Тако је, коначно, после вишедеценијских напора, на Дипломатској конференцији у Риму, 17. јула 1998, усвојен Статут Међународног кривичног суда са седиштем у Хагу, под чију надлежност би спадала следећа кривична дела: 1) злочин геноцида, 2) злочин против човечности, 3) ратни злочин и 4) агресија.

У Римском статуту, у чл. 6, одређени су појам и елементи злочина геноцида као предузимање радњи у намери да се уништи, у целини или делимично, национална, етничка или верска заједница на један од следећих начина: 1) убијање чланова групе, 2) проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе, 3) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења, 4) предузимање мера ради спречавања рађања у оквиру групе, и 5) принудно премештање деце из једне у другу групу. Одредбе Римског статута Међународног кривичног суда указују на следеће:

1) злочин геноцида је одвојен од злочина против човечности (чија је дефиниција наведена у чл. 7. Статута као предузимање радњи као дела распрострањеног или систематског напада усмереног против било ког цивилног становништва);

2) злочином геноцида нису обухваћене радње усмерене на потпуно или делимично уништење расне групе (што значи да то дело има

⁶ Александар Игњатовић, *Геноцид у међународном и националном кривичном праву*, Београд, 1996, стр. 16.

ужи објекат заштите) иако се о расној групи говори и у резолуцији ОУН из 1946. године и конвенцији ОУН из 1948. године;

3) за постојање геноцида довољно је проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе, а не и повреда (у смислу оштећења или уништења телесног, физичког или душевног интегритета или здравља чланова групе).

Појам геноцида у теорији кривичног права

Геноцид је нов кривичноправни појам и у теорији и пракси кривичног права постоји велико интересовање за његово проучавање. Дефинисан је као ускраћивање права на опстанак националним, етничким, расним или верским групама у намери да се потпуно или делимично униште.⁷ Геноцид већина аутора сматра једним од најтежих кривичних дела и често га поистовећују с кривичним делом против човечности. У теорији, чак, постоје мишљења да би сва остала дела против човечности требало укинути јер су њихови појам, суштина и садржај обухваћени геноцидом,⁸ односно његова се обележја поклапају са свим основним карактеристикама других кривичних дела против човечности.

Појам и садржај кривичног дела геноцида одређују три елемента: 1) геноцидна намера, 2) предузета делатност уништења, убијања или истребљења, и 3) објект заштите – национална, расна, верска или етничка група, односно припадност онога или оних који се уништавају или према којима се предузима радња извршења. Тек кумулативно испуњење сва три елемента чини дело геноцида.⁹ При томе је најважније да на страни учиниоца постоји један субјективни елемент.¹⁰

Суштински, то дело чини мноштво мера, радњи и активности међусобно повезаних у један систем, са једним циљем: да се физички или биолошки потпуно или делимично уништи одређена, на основу јасних критеријума дефинисана група или заједница. Кривично дело геноцида се састоји у предузимању одређених радњи ради потпуног или делимичног уништења одређене националне, расне, верске или етничке групе. Иако се то дело обавља предузимањем више појединачних радњи, оно постоји и у случају када је предузета само једна делатност, под условом да је то учињено с одговарајућом „геноцидном намером“.¹¹ Но, најчешће се таква делатност огледа у мноштву проузрокованих последица и у постојању већег броја пасивних субјеката или жртва које повезује одређена припадност групи.

⁷ Бранимир Јанковић, *исто*, стр. 202.

⁸ Antonio Planzer, *La crime de genocido*, St. Gallen, 1956, p. 63.

⁹ Александар Игњатовић, *исто*, стр. 34.

¹⁰ Драган Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 1998, стр. 51.

¹¹ Зоран Стојановић и Обрад Перић, *Кривично право (посебни део)*, Београд, 2000, стр. 38.

Прихватајући и ратификујући Конвенцију о спречавању и кањавању злочина геноцида¹² наша земља је у националном кривичном законодавству предвидела посебно кривично дело геноцида. Наиме, у *Кривичном закону СР Југославије*, у 16. глави, у групи кривичних дела против човечности и међународног права, у чл. 141, предвиђено је кривично дело геноцида. Дело се односи на издавање наређења, убијање или наношење тешких телесних повреда, тешко нарушавање физичког или душевног здравља чланова групе, принудно расељавање становништва, довођење чланова групе у животне услове који утичу на потпуно или делимично истребљење групе, примену мера којима се спречава рађање међу припадницима групе и принудно пресељење деце из једне у другу групу с намером да се одређена национална, расна, верска или етничка група у потпуности или делимично уништи.¹³ Објект заштите у случају тог кривичног дела су човечност и међународно право, које гарантује свим становницима на планети основно и неприкосновено универзално природно право – право на живот. Као објект напада у случају тог кривичног дела, према одредбама Конвенције, у закону је означена национална, расна, верска или етничка група. Наиме, објект дела није живот или човекова личност, већ група, односно заједница људи који су повезани истом припадношћу.¹⁴ Због тога убиство или други акти насиља или терора који су, иначе, радња извршења тог дела, нису циљ геноцида, већ само служе као средство за истребљење одређене групе. Отуда те радње морају да буду предузете према инперсонификованом лицу или лицу које припада одређеној групи. Жртва геноцида није човек као физичко лице, као индивидуа, већ искључиво човек као члан одређене групе људи која је предмет потпуног или делимичног уништења (истребљења).

Кривичноправну заштиту у вези с тим кривичним делом уживају само припадници националне, расне, верске или етничке групе. На чланове политичких или неких других група и организација то кривично дело се не односи због тога што та лица нису повезана међусобно неким објективним или трајним, чврстим елементом, већ се слободно опредељују да ли ће приступити одређеној политичкој групи или неће, и када и колико дуго ће бити њени чланови. То дело постоји само у случају физичког или биолошког геноцида, што значи да под то кривично дело не може да се подведе „културни геноцид“, који би се састојао у радњама које су предузете и усмерене ради уништења

¹² „Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ“, бр. 2/1950.

¹³ Љубиша Јовановић, Војислав Ђурђић, Драган Јовашевић, *Кривично право* (посебни део), Ниш, 2000, стр. 67–68.

¹⁴ *Коментар Кривичног закона СР Југославије* (у редакцији Николе Срзентића), Београд, 1995, стр. 496–497.

језика, културе, традиције или вере припадника неке националне, расне, верске или етничке групе. Такође, тим делом нису обухваћени добровољно или принудно иселавање припадника одређене групе из одређене земље или одређених крајева. Наиме, „етничко чишћење“ не сматра се¹⁵ геноцидом. Али, ако је реч о принудном раселавању уз постојање геноцидне намере (као субјективног елемента на страни учиниоца), постоје елементи за то кривично дело.

Законом је одређено више случајева алтернативних радњи извршења тог дела. Но, значајно је да се и издавање наређења да се обављају те радње, као и њихово непосредно предузимање, сматра као радњом извршења тог кривичног дела. Дакле, у том случају лице које издаје наређење није подстрекач, већ непосредни извршилац кривичног дела геноцида из чл. 141. КЗ СРЈ. У том случају дело је учињено у тренутку издавања наређења неком лицу, без обзира на то да ли је наређење извршило неко потчињено лице или није. Радње извршења кривичног дела геноцида могу да буду следеће:

1) убиство или nanoшење тешких телесних повреда, или тешко нарушавање физичког или душевног здравља чланова групе (на пример, извођење биолошких, медицинских или других *in vivo* експериментата, колективно кажњавање);

2) принудно раселавање припадника групе у оквиру једне или више земаља;

3) стављање групе у такве животне услове који доводе до потпуног или делимичног истребљења чланова (систематско ускраћивање хране, пића или лекова, или здравствене помоћи и неге, систематско изгладњавање, присиљавање на исцрпљујући физички рад, принудно смештање у објекте или резервате с неподношљивим климатским и другим животним условима или у којима не постоје услови за преживљавање);

4) примена мера којима се спречава рађање међу припадницима групе (кастрација, стерилизација, принудни побачаји, одвајање мушкараца од жена);

5) принудно пресељавање деце у другу групу (одвајање деце од родитеља и њихово смештање међу припаднике друге националне, расне, верске или етничке групе ради спречавања обнављања групе).

Кривично дело геноцида може се извести предузимањем једне или више законом предвиђених радњи извршења. Наиме, радње геноцида карактерише субјективни елемент на страни учиниоца – намера да се поједина национална, расна, верска или етничка група у потпуности или делимично уништи. Та намера обухвата свест о припадности групи пасивног субјекта и хтење да се управо предузимањем радње извршења утиче на потпуно или делимично истребљење, тј. уништење групе.

¹⁵ Зоран Стојановић, *Кривични закон СР Југославије са коментаром и регистром појмова*, Београд, 1995, стр. 152.

Геноцид може да се изведе како за време рата, тако и у миру, укључујући и стање окупације. По томе се геноцид разликује од ратних злочина, уколико постоји намера на страни учиниоца дела, а то може да буде свако лице, како домаћи држављанин, тако и странац, односно лице без држављанства. У погледу виности потребан је директан умишљај, који квалификује намера истребљења одређене групе. Та намера мора да постоји на страни учиниоца у време предузимања радње извршења. За то кривично дело прописана је казна затвора, од пет до двадесет година. Сходно одредби чл. 100. КЗ СРЈ, кривично гоњење за то дело не застарева, као ни извршење изречене казне и друге кривичне санкције, што је у складу с Конвенцијом о неприменивању законске застарелости за ратне злочине и злочине против човечности (из 1968. године). У вези с применом института екстрадиције, дело геноцида се не сматра политичким кривичним делом, што значи да се за учиниоца тог дела може водити кривични поступак пред судом земље у којој су дела изведена, пред судом државе чији је држављанин, пред судом државе која је тражила екстрадицију учиниоца или пред међународним кривичним судом (попут суда у Хагу).

Организовање групе и подстицање на геноцид

У нашем кривичном законодавству, на основу обавеза преузетих из међународноправних аката, није кажњиво само предузимање радње извршења или наређивање извршења радњи усмерених на потпуно или делимично уништење припадника одређене националне, расне, верске или етничке групе. Због изузетно високог степена друштвене опасности од таквих делатности, законодавац је инкриминисао и припремне радње за спровођење геноцида као самостално кривично дело. Наиме, у чл. 145. КЗ СРЈ предвиђено је посебно кривично дело под називом „Организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина“. То дело се састоји у организовању групе за спровођење геноцида, у постајању припадником такве групе или у позивању или подстицању на геноцид. Наиме, још је Статутом Међународног војног суда у Нирнбергу предвиђено да су вође, организатори, подстрекачи или саучесници у састављању или извршењу заједничког плана или завере одговорни за сва дела у извођењу таквог плана или завере. Кривично дело из чл. 145. КЗ СРЈ има три облика испољавања:

1) организовање групе за спровођење геноцида, односно стварање новог или искоришћавање постојећег удружења у било којем облику организовања за спровођење геноцида. То дело има карактер припремних радњи и извршено је у тренутку стварања групе или удружења. Под организовањем групе подразумевају се различите делатности управљене на стварање групе или услова за њено деловање. Група мора да има злочиначки план, који је, уједно, и основа за дело-

вање њених чланова. Под појмом група подразумевају се сви облици удруживања ради спровођења геноцида, с тим што је геноцидна намера основна идеја читаве групе. Организатор предузима делатност проналажења и повезивања више лица на основу заједничког злочиначког плана. Стога он увек одговара за сва кривична дела која су учињена ради реализације злочиначког плана као да их је сам починио. За тај облик дела прописана је казна затвора од најмање пет година;

2) постајање припадником групе за спровођење геноцида значи прихватање чланства (писано или усмено, или фактички предузимањем одређених послова или делатности из оквира злочиначког плана) у одређеној групи ради обављања делатности усмерених на спровођење геноцида. Није потребно да учинилац тог дела и формално постане члан такве групе, већ да је свестан о каквој је групи лица реч и да жели, односно пристаје, да у њеном саставу или за њен рачун учествује у предузимању одређених радњи геноцида према припадницима одређених група. Дело у том облику свршено је у тренутку пристајања неког лица на чланство у групи, односно приступање одређеној групи ради спровођења геноцида, без обзира на то да ли је и предузета нека од делатности ради које је група основана. За тај облик дела законом је прописана казна затвора од најмање годину дана.

Из криминално-политичких разлога законодавац је у чл. 145, ст. 3, КЗ СРЈ предвидео могућност блажег кажњавања, односно ослобађања од казне припадника групе за спровођење геноцида који открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио неко кривично дело. Реч је о добровољном одустајању од свршеног кривичног дела (јер је дело свршено самим моментом организовања групе, односно моментом приступања неког лица формираној групи). Одустајање мора да буде добровољно (својевољно) и коначно. У том случају законом је предвиђена казна затвора до три године или могућност ослобађања од казне;

3) позивање или подстицање на геноцид, односно подстрекавање на геноцид. Позивање је изазивање код другог или других лица одлуке да се приступи спровођењу геноцида, а подстицање је учвршћивање постојеће (дакле формиране), али недовољно чврсте и колебљиве одлуке код другог или других лица на спровођење геноцида. За постојање дела потребно је да су позивање или подстицање управљени на неодређен број лица. У противном, постоји облик саучесништва у извршењу кривичног дела геноцида, из чл. 141. КЗ СРЈ, у форми подстрекавања. Дело у том облику је свршено тренутком позивања или подстицања, дакле самом предузетом радњом, без обзира на то да ли је неко лице под утицајем тог деловања на његову вољу заиста и донело одлуку или приступило обављању радње геноцида. За то је дело прописана казна затвора од једне до десет година.

Многе земље су у својим кривичним законима (или законцима), на основу међународно правних аката, предвиделе кривично дело геноцида. На пример у Кривичном закону Аустрије,¹⁶ у чл. 321, предвиђено је то кривично дело. Оно се састоји у вршењу убистава, nanoшењу тешких телесних или душевних повреда, стављању групе у тешке животне услове, који доводе до понижења, изрицању мера усмерених на спречавање рађања или принудном пресељењу деце у другу групу у намери потпуног или делимичног уништења неке групе која припада одређеној цркви, религији, раси, народу, етничкој групи или држави. За то дело прописана је казна доживотног затвора. Уколико је реч о предузимању неких других делатности помагања или подстрекавања, односно учешћа с другима у обављању наведених радњи геноцида, законом је прописана казна затвора од једне до десет година.

Кривичним закоником Бугарске,¹⁷ у чл. 416, предвиђено је кривично дело геноцида. Оно постоји у случају предузимања делатности које су управљене на потпуно или делимично уништење националне, етничке, расне или религиозне групе на следећи начин: вршењем убистава, nanoшењем тешких телесних повреда или нарушавањем душевног здравља, стављањем групе у услове за живот који воде физичком уништењу, предузимањем мера за спречавање рађања и насилним одвођењем деце у другу групу. За то дело прописана је казна затвора од десет до двадесет година или смртна казна. Ко припрема извођења тог тешког кривичног дела може да се казни затвором од две до осам година. Посебан облик тог дела је јавно позивање или подстицање других на геноцид, што се кажњава затвором од једне до осам година.

У Кривичном закону Финске¹⁸ кривично дело геноцида предвиђено је у чл. 4, у 13. глави. За то дело прописана је казна строгог затвора од најмање четири године или доживотно. Под тим делом се подразумевају: убиства или nanoшење тешких телесних или менталних повреда, погоршавање животних услова, спречавање рађања или присилно превођење деце у другу групу с намером да се у потпуности или делимично уништи одређена национална, етничка или верска група. Кажњив је покушај предузимања било које од тих радњи, које су у закону изричито наведене. У случају да се два или више лица удруже ради спровођења геноцида, законом је прописано да ће се то дело квалификовати као побуна на геноцид, па се учиниоци кажњавају затвором (без означеног максимума).

¹⁶ E. Foregger, E. Serini, *Strafgesetzbuch*, StGB, 9. Auflage, Wien, 1989.

¹⁷ Наказателен кодкс, Норма, Паралакс, Софија, 1998.

¹⁸ Criminal Code, ed. Helsinki, 1985.

Казненим законом Хрватске,¹⁹ чл. 156, такође је инкриминисан геноцид. То дело, за које је прописана казна од најмање десет година затвора или казна дуготрајног затвора, постоји у случају заповедања вршења или непосредног вршења убиства, наношења тешких телесних повреда, тешког нарушавања телесног или душевног здравља, присилног расељавања становништва или његовог довођења у животне услове у којима би било потпуно или делимично истребљено, примењивања мера којима се спречава рађање или присилног пресељавања деце у другу групу, под условом да су те делатности предузете ради потпуног или делимичног уништења неке националне, етничке, расне или верске групе.

И у Кривичном закону Кубе,²⁰ у чл. 124, предвиђено је кривично дело геноцида, за које је прописана казна затвора од десет до двадесет година или смртна казна. Починилац дела је лице које у намери да искорени једну националну, етничку, социјалну или религијозну групу, у потпуности или делимично, предузима следеће делатности: доводи је у животне услове који могу да изазову њено искорењавање, примењује мере којима се омета или отежава рађање, присилно одводи децу у другу групу или убија чланове групе.

Кривичним закоником Македоније,²¹ чл. 403, предвиђен је геноцид као кривично дело за које је прописана казна затвора од најмање десет година или доживотни затвор. Починилац дела је лице које у намери да потпуно или делимично уништи неку националну, етничку, расну или верску групу нареди или непосредно врши: убиства, тешке телесне повреде или тешко нарушавање физичког или душевног здравља, присилно расељава становништво или чланове групе ставља у такве животне услове који доводе до потпуног или делимичног уништења целе групе, предузима мере којима се спречава рађање или присилно пресељава децу у другу групу.

У Кривичном закону Португала,²² у чл. 189, предвиђено је кривично дело геноцида, за које је прописана казна затвора од десет до двадесет пет година. Под тим делом се подразумевају убиства, тешки напад на физички или психички интегритет, довођење групе у такве услове живота или предузимање нехуманих поступака који изазивају њено уништење и принудно премештање деце у другу групу ради потпуног или делимичног уништења националне, етничке, расне, религијозне или друштвене групе.

И у Кривичном закону Румуније,²³ у чл. 231, предвиђено је кривично дело геноцида, за које је прописана смртна казна. Починилац

¹⁹ „Narodne novine Republike Hrvatske“, Zagreb, br. 110/1997.

²⁰ *Das Kubanische Strafgesetzbuch*, Walter de Gruyter, Verlag, Berlin–New York, 1983.

²¹ „Службен весник на Република Македонија“, Скопје, бр. 37/1996.

²² *Code penal*, Le 10i, No. 24/1982, Lisabon, 1985.

²³ *Romanisches Strafgesetzbuch, Amtlicher Text mit den Abänderungen*, bis 1. Dezember 1960, Walter de Gruyter, Verlag, Berlin, 1964.

дела је лице које ради потпуног или делимичног уништења одређене категорије људи, из националних, религиозних или расних разлога, убија или наноси тешке телесне повреде члановима групе, поробљава је ради физичког уништења, примењује над њима мере за регулисање рађања или насилно пресељава децу у другу групу. Тим законом је предвиђено и кажњавање радњи саучесништва (подстрекавање или помагање), као самосталног кривичног дела, које су предузете ради остварења дела геноцида. За то дело предвиђена је казна затвора с принудним радом од пет до двадесет година и губитак грађанских права од три до десет година.

Кривичним закоником Руске Федерације,²⁴ у чл. 357. предвиђен је геноцид, за који је прописана казна затвора од 12 до 20 година, или смртна казна или доживотни затвор. Дело се састоји у чињењу које је усмерено на потпуно или делимично уништење националне, етничке, расне или верске групе путем убистава, изазивања штете по њихово здравље, насилног спречавања рађања, принудног одвођења деце, насилног расељавања или формирања животних услова који су управљени на физичко уништење чланова групе.

Казним закоником Словеније,²⁵ у чл. 373, за кривично дело геноцида прописана је казна затвора од најмање десет година, или затвор од тридесет година. Починилац дела је лице које у намери да у потпуности или делимично уништи одређену националну, етничку, расну или верску групу убија, наноси тешке телесне повреде, тешко нарушава физичко или душевно здравље, присилно пресељава чланове групе или им намеће животне услове који доводе до њеног уништења, присилно пресељава децу у другу групу или предузима мере за спречавање рађања. За то решење је специфично да кривично дело геноцида постоји и када се једна од наведених делатности предузме према члану одређене социјалне или политичке групе.

У Кривичном законнику Републике Српске,²⁶ у чл. 432, за кривично дело геноцида забрањена је казна затвора од најмање десет година или доживотни затвор. Починилац дела је лице које у намери да потпуно или делимично уништи неку националну, етничку, расну или верску групу нареди да се врше (или их сам непосредно врши) убиства, наноси тешке телесне повреде или тешко нарушава физичко или душевно здравље групе, принудно расељава становништво, доводи групу у животне услове који утичу на њено потпуно или делимично истребљење, примењује мере којима се спречава рађање или принудно пресељава децу у другу групу.

Кривичним законом Шпаније,²⁷ у чл. 137, предвиђено је кривично дело геноцида, које се чини у намери да се потпуно или делимично

²⁴ *Уголовное право России*, том 2, Особенная часть, Норма, Москва, 1998.

²⁵ V. Penko-K. Strolig, *Kazenski zakonik*, Ljubljana, 1999.

²⁶ „Службени гласник Републике Српске“ Бања Лука, бр. 22/2000.

²⁷ *Codico penal*, ed. Madrid, 1986.

уништи нека национална, етничка, расна или верска група (убиства, кастрација, стерилизација, осакаћеност или наношење тешке телесне повреде неком од чланова групе). За то дело прописана је казна затвора од 20 до 30 година. Други облик геноцида, за који је прописана блажа казна од 12 до 20 година затвора, постоји у случају да се, с наведеном намером, према члану групе предузму делатности стављања у услове живота који су опасни по живот или прете да озбиљно угрозе здравље неког лица.

Закључак

Иако вековима старо, кривично дело геноцида је тек у последњих пет деценија добило право грађанства у међународном, али и у националном кривичном законодавству. Као најтеже кривично дело против човечности, као дело усмерено против опстанка (физичког, биолошког) одређених националних, расних, верских или етничких група (а у појединим кривичним законима и припадника других врста група или скупина), дело геноцида је међународним прописима предвиђено као изузетно тешко и друштвено опасно кривично дело, за које су, по правилу, запређене најтеже казне (смртна казна, доживотни или дугогодишњи затвор). Истовремено, за то кривично дело предвиђена је и надлежност одређених међународних судских органа (међународни трибунали за злочине почињене на територији СФРЈ и Руанде, као и стални Међународни кривични суд), али и надлежност националних кривичних судова.

У односу на то кривично дело постоје два изузетка од редовних правила примене општих института кривичног права. Први изузетак се односи на непримењивање застарелости кривичног гоњења и кажњавања за учиниоца тих дела, док се други изузетак односи на принцип да се према учиниоцима тих дела у примени кривичног закона не користи територијални или персонални принцип, већ универзални или космополитски принцип важења кривичног закона. Међутим, злочин геноцида – злочин против човека, онтолошки је проблем, па је за његово вестрано разматрање неопходно ангажовање правника, социолога, антрополога, психолога и стручњака из других научних дисциплина.²⁸

²⁸ Смиља Аврамов, *исто*, стр. 103.